

A városfejlesztés három útja Szöulban

Three ways of urban development in Seoul

Absztrakt

Kelet-Ázsia nagyvárosait sajátos városi fejlődéssel és városfejlesztéssel szokták jellemezni, melyek alapján sokban eltérnek a nyugati nagyvárosoktól. A tanulmány három szöuli példát mutat be a városfejlesztésre. Ezek mind a közelmúltban zajlottak, s minden esetben eltérő területi sajátosságok és politikai-gazdasági tényezők játszottak szerepet. Kujong, egy nyomortelep Kangnam árnyékában, mely más területek felújításának következtében vált a legalacsonyabb státuszú csoportok célpontjává, s ahol az infrastrukturális, hitelezési és más, a lakhatást nehezítő problémák ellenére is jelentős társadalmi tőkefelhalmozódást lehet megfigyelni. A második Ithevon, a hajdani amerikai laktanyák szomszédsága, mára Szöul szórakoztatónegyede, ami a terület funkcióváltásával számos magasabb státuszú csoport számára vált vonzóvá, ugyanakkor megőrizte eredeti szórakoztató-negyed jellegének néhány vonását, s e kettősségből jött létre egy dinamikusan fejlődő, ám máig befogadási gondokkal küzdő terület. A harmadik pedig egy korábbi vasútvonal parkosítása a város szívében, ami a klasszikus regenerációs projektek vonásait viseli magán. Mindhárom esetben alapvetően a 20. században, a nyugati társadalmak nagyvárosaiban lezajló dzsentrifikációs folyamathoz hasonló átalakulást lehet kimutatni akár közvetlen beavatkozás, akár spontán migrációs folyamat eredményeként. A városi területek fejlesztése dzsentrifikációt von maga után, a kelet-ázsiai fejlesztő állam hatása kevésbé érvényesül.

Kulcsszavak: városfejlesztés, dzsentrifikáció, Szöul, városszociológia

Abstract

The big cities of East Asia are described by specific urban development and planning, the characteristics of which differ much from the big cities of the West. The study presents three examples of urban development in Seoul. All of them have taken place recently, and in all three cases different spatial characteristics and political-economic factors have played a role. Guryong is a slum in the shadow of Gangnam, which has become a target for the lowest status groups as a result of renovations in other areas, and where significant social capital accumulation can be observed despite infrastructure, loan and other housing difficulties. The second, Itaewon, a neighborhood of former American barracks, is now Seoul's entertainment district, which has changed the function of the area and attracts many high-status groups, while retaining some of the original entertainment district's features. This duality has created an area that is developing dynamically but still struggling with reception problems. The third is the landscaping of an earlier railway line in the heart of the city, which bears the features of classic regeneration projects. In all three cases, a transformation similar to that of the gentri-

fication process in the big cities of Western societies in the 20th century can be seen: either as a result of direct intervention or spontaneous migration, the development of urban lands involves gentrification, with little influence from the East Asian developmental state.

Keywords: urban development, gentrification, Seoul, urban sociology

BEVEZETÉS

Dél-Koreában (hivatalosan Koreai Köztársaság, ezentúl Korea) a tágabb értelemben vett területfejlesztést, és szűkebben a városfejlesztést is meghatározza a fejlesztő állam^[1] (Johnson, 1982) sajátos szerepe, melynek egyfelől a csebolok^[2] monopol törekvéseivel kell megküzdenie, ugyanakkor az alapvetően liberális gazdaságpolitika szándékainak megfelelően saját szerepének túlzott hangsúlyozását is kordában kell tartania. A szakpolitika alapvető céljai az érintett terület vagy a bennfoglaló környezet versenyképességének növelése, ami mára nem csupán hazai, hanem nemzetközi szereplőket is magába foglal. A területi politika ugyanakkor egyfajta szociális, segítő szerepkört is betölt, így lakhatási, infrastrukturális és ökológiai fejlesztéseket is magába foglal az érintett társadalmi csoportok életszínvonalának javítására. Az összetett jelenségből adódó feladatok és problémák így gyakran egyszerre jelentkeznek, és a megoldásokhoz a városvezetés (sokszor állami támogatással) igyekszik egyensúlyi állapotot teremteni. Ide tartozik egyfelől a csebolok (mint építettő-kivitelező-beruházó) korlátozása, a társadalmi vagy nemzetgazdasági célok érvényesülésének érdekében, ugyanakkor azok támogatása is, a leghatékonyabb megoldások keresésének érdekében. Ez a dilemma és a neoliberais gazdaságpolitika sajátos kelet-ázsiai jellemzői gyakran képezik részét a fejlesztési projektek bemutatásának, ám azok tényleges társadalmi hatását már ritkábban elemzik, még ritkábban válnak szintetizálásra is alkalmas összehasonlítás tárgyává.

A legfontosabb különbség, amit Hill és Kim (2000) hangsúlyoz, hogy a nyugati országokkal szemben Korea (akárcsak Japán) nem piacorientált és bürokratikus, legalábbis nem a hagyományos weberi értelemben. Ehelyett sokkal inkább állam központúak és bürokráciájuk politikai jellegű. Noha maga a fejlesztő állam koncepciója is a kelet-ázsiai megkésett iparosodás körülményei közt sajátosan

[1] A fejlesztő állam Johnson által 1982-ben, Japán sajátos helyzetére bevezetett fogalom, lényege az állami irányítású makrogazdasági tervezés, amelyet főként Kelet-Ázsiában a 20. század végén, de mára más országok gazdaságpolitikai modelljeinek jellemzésére is használják. A kapitalizmus e modelljében az államnak független politikai hatalma van, valamint nagyobb irányítása van a gazdaság felett, mint a tipikusan liberális nyugati állammodellekben. A fejlesztő államot az erős állami beavatkozás, valamint a kiterjedt szabályozás és tervezés jellemzi. Az olyan erős állami intézményeknek, mint a japán Nemzetközi Kereskedelmi és Ipari Minisztérium (Ministry of International Trade and Industry - MITI) és az olyan vállalati konglomerátumoknak mint a japán keirecuk támogatásban játszott szerepe, vezette Johnstont a fejlesztő állam koncepciójának megalkotásában. A struktúra pedig nagyon hasonló Koreában is, a keirecukra pedig nagyban emlékeztetnek a csebolok.

[2] Családi alapítású és többségi tulajdonú óriásvállalatok, mint a Samsung.

alakuló állami szerepkörre keresett választ, az nem feltétlenül a neoliberais, a globalizáció kihívásaival szembeforduló szerepkört jelentette, csupán a nyugati országoktól lemaradt gazdaságok felzárkózásának sajátos, gyors és a helyi történeti hagyományokba és értékrendszerbe illeszkedő megoldását vezette be. Ideológiai okokat firtatni tehát félrevezető lenne, ha pragmatikus gazdasági célok vezérelték a városvezetés vagy az állam beavatkozását.

A sajátos kelet-ázsiai kontextusból fakadó értelmezési lehetőség ellenére három olyan példát mutatok be, melyek minden tekintetben a nyugati tapasztalatok során megismert hatásmechanizmusok mintázatát követik, következményeik mind gazdasági, mind társadalmi tekintetben egybevetethetők azokkal. Három különböző esetet, ám lényegében három eltérő kontextust választottam ebből a célból, hogy az esetleges különbségek érzékelhetőek legyenek. Az alacsony státuszú csoport illegális területfoglalása, annak kezelése és a terület társadalmi dinamikája vizsgálatom célja Kujong városrész esetében. Itt számtalan összehasonlítás adódik a 20. század amerikai és európai ipari nagyvárosainak gettósodási folyamatai és a slumok (hátrányos társadalmi helyzetű városi területek) kialakulása kapcsán. Érdekes összehasonlítani a már ismert és elemzett nagyvárosok elszegényedett és illegális helyzetbe került területeinek társadalmi folyamatait Szöul hasonló helyzetű területeivel. Számos probléma tartozik ide, a lakhatás vagy a támogatás megvonásából adódó társadalmi konfliktusoktól egészen a hosszútávú területrendezésre kijelölt területek szabályozásából adódó konfliktusokig. Csupán kiragadott példaként említhetők az 1940–60-as évek bostoni vagy New York-i belvárosi rehabilitációi és az abból fakadó konfliktusok, vagy akár Budapest egyes városrészeinek felújításához kapcsolódó társadalmi problémák.

A három eset bemutatása és párhuzamba állítása nem öncélú tehát, hanem azt az irány próbálja kijelölni, mely a sajátosnak tekintett helyi társadalmi-gazdasági folyamatok univerzális jellegét hangsúlyozza, és további összekapcsolási (további párhuzamba állítható esetek vizsgálatával) lehetőségeket kínál fel. Mindazonáltal az egyes esetek önmagukban is hordoznak mondanivalót, egyenként is ékes bizonyítékai annak, hogy a városfejlesztés mindenütt hasonló társadalmi folyamatokat (is) indukál. Ezt mutatja a második példa is, ahol az amerikai lakatnya által meghatározott fejlődési útvonal annak elköltözését követően megváltozik, a terület progresszív gondolkodású csoportok számára válik vonzóvá, ám a város népességének általános megítélése csak lassan változik, és a területre vonatkozó előítéletek is tovább élnek. A kerület egyes részei, az oda költöző magasabb státuszú csoportok megjelenésével fokozatosan felértékelődnek, s lassan a szimbolikus jelentésük is megváltozik. A harmadik példa egy ökológiai célú felújítás Szöulban, ami a nyugati nagyvárosokban tapasztalt felértékelődési folyamatot indított a Kjongi Vasútvonal közelében. A parkosítás a mára már jól ismert zöld dzsentifikáció jelenségét és az ebből fakadó társadalmi problémákat váltotta ki (Zukin, 1987; 2010; Gould-Lewis, 2017).

Az egyes esetek elemzéséhez, ahol elérhető, a területre vonatkozó elemzéseket használtam fel, ahol ilyen nincs, az ingatlanárak vagy a helyi szabályozók

és a terület jellemzésére lehetőséget adó egyéb adatok bemutatásával vázoltam fel azok fejlődésének vonalát és a fejlesztéseknek a területre gyakorolt hatásmechanizmusát, következményeit. Mindhárom eset alapjaiban tér el egymástól, így a már lezajlott dzsentrifikáció következményeként létrejött nyomornegyed, a gazdasági-felhasználói funkcióváltás és a parkosítás egyfelől fejlesztői-kezelői céljában, másfelől eszköztárában is különbözik. A közös elem a három példában az, hogy a fejlesztés és a fejlődés is a terület felértékelődését eredményezi, ez a lakosság cseréjéhez vezet, ami társadalmi-területi differenciálódást és ebből adódó gazdasági és társadalmi konfliktusokat és problémákat szül. A hangsúlyt a lakosságcsere következtében felbomló lokális közösségekre és az így bekövetkező társadalmi tőkevesztésre helyeztem. A fejlesztés hiánya ugyanakkor elszigeteli a városi területet, lakóit pedig marginalizálja. Mindezek azt mutatják, hogy a sajátos kelet-ázsiai gazdaságpolitikai környezet nem változtat lényegesen a városfejlesztési problémák univerzális jellegén.

1. A VÁROSFEJLESZTÉS SAJÁTOSÁGA ÉS ELMÉLETI KÉRDÉSEI KOREÁBAN

1.1. ÁLLAM ÉS GAZDASÁG KAPCSOLATA A VÁROSFEJLESZTÉS VONATKOZÁSÁBAN

A területfejlesztés számos különféle módon megközelíthető és meghatározható (Tewdwr-Jones, 2004; Harris et al., 2002) tevékenység, amely különböző kontextusokban különféle formákat ölthet, az intézményi és jogi kontextustól, vagy a tervezési kultúrák és hagyományok eltéréseitől függően (Healey, 1997). A területfejlesztés kérdései hosszú ideje fogalmi és empirikus kérdésként jelentek meg a regionális tanulmányokban és a regionális közgazdaságtanban. Amint azt Pike és munkatársai (2006; 2007) és Pike (2007) bemutatta, a regionális kutatások története tele van kísérletekkel a belső, endogén tényezők és a külső, exogén erők közötti egyensúly meghatározására, melyek mind a regionális gazdasági növekedés pályáját formálják. A regionális elemzések pedig hajlamosak az egyes régiók belső erőinek hatását eltúlozni, indokolva mindezt az adott terület gazdasági homogenitásával és történeti sajátosságával (Yeung, 2009).

Bizonyos értelemben ezek a sajátosságok Koreában is fellelhetők, s ahogy Kelet-Ázsiában általában, itt is a versenyképességet és a gazdasági növekedést hangsúlyozó fejlesztő állam koncepciója kerül a terület- és szűkebben, a városfejlesztés középpontjába. A területfejlesztés és az ország egészére és egyes részeire jellemző változások, vagyis az egységes területi fejlődés részét képezi a városok fejlődése és a városfejlesztés is. Szóul és térsége esetében ugyanakkor nehéz szétválasztani a területi szinteket, tekintve, hogy a város és térsége foglalja magába az ország lakosságának

több mint felét^[3]. Magának a területfejlesztésnek, mint átfogó szakpolitikai és tevékenységi rendszernek az egész országra kiterjedő célja az egyes területek versenyképességének növelése, s az egyes területek közötti egyensúly biztosítása, az egymással való szerves kapcsolatuk figyelembe vétele. Természeti, gazdasági és társadalmi objektumok ilyen rendszerének pontos általános leírását találjuk Rechnitzer János és Smahó Melinda (2011) könyvében. A politika a jövőt alakítani kívánó cselekvések iránya és célja, míg a területfejlesztés a politika megvalósításának technikája, eszköze. A területfejlesztésre irányuló politikák, vagyis – a szerzőpáros kifejezésével élve – a *területi politika* Koreában is számtalan technika együttesét jelenti.

Noha minden elemzés és a tényleges fejlesztői gyakorlat is központi szerepet tulajdonít Kelet-Ázsiában a fejlesztő államnak, az 1990-es évek elejétől, különösen az 1997/1998-as ázsiai gazdasági válság óta, annak szerepe sokkal kevésbé volt fejlesztő, mint szabályozó (Stiglitz–Yusuf, 2001; Glassman, 2007). Ez tetten érhető az állam változó szerepében a három újonnan iparosodott ázsiai gazdaságban, Dél-Korea esetében a csebolok átszervezése és szabályozása, Tajvan esetében a tajvani vállalatok Kínával folytatott tevékenységeinek szabályozása és Szingapúr esetében a piaci liberalizáció, a politika deregulációja, valamint a kormányhoz kapcsolt társaságok privatizációja kapcsán.

Koreában a hatvanas évektől jellemző politika a termelőüzemek, egyetemek és főiskolák, valamint vállalati székhelyek létesítését egyaránt tiltotta, vagy csak nagyon szelektív módon engedte meg. Az 1971-től kialakított zöldöv is ennek a korlátozási folyamatnak a része volt, hiszen a város szétterülését korlátozta, s általános építési tilalom jellemezte. A főváros lakossági koncentrációját szelektív adózási rendszer is igyekezett enyhíteni, valamint néhány kormányzati hivatalt is elköltöztettek Szöulból. A *fővárosi régió irányításáról szóló törvény* 1982-ben hozta létre *A fővárosi régió első átfogó irányítási tervét*, amit 1984 és 1986 között számtalan más földszabályozással egészített ki, s együtt ezeket egyfajta új keretrendszerként lehet értelmezni.

A terv keretében öt zónát hoztak létre, melyekben a lakóépületek, ill. lakhatást is biztosító épületek tekintetében eltérő beépítési fokozatokat különítettek el. Azokon a területeken, ahol a népsűrűséget kívánták csökkenteni, ami magában foglalta Szöult és közvetlen környékét, teljes tiltás maradt életben a hivatalok, egyetemek, kollégiumok és gyárak építésére, míg más, külső területeken enyhítették a szigorú korlátokat. A szelektálással bizottságokat bíztak meg. Habár mindez eredendően a nagyvállalatok háttérbeszorítását célozta, a szelektálási elv a nagy költségek miatt éppen a kisebb és közepes vállalatokat sújtotta, akik nem tudták a környezeti terhelés csökkentéséhez szükséges költségeket beépíteni a költségvetésükbe. Következésképpen számtalan engedély nélküli létesítmény keletkezett, ami ugyancsak sok kritikát váltott ki, s a terv működőképességét is kétségbe vonta (Choe, 2005).

[3] http://www.index.go.kr/potal/main/EachDtlPageDetail.do?idx_cd=2729

A felsorolt problémák és a telekárak további növekedése, valamint a dekoncentráció sikertelensége miatt, a fent említett törvény 1994-es kiegészítése az öt zónát háromra csökkentette, s *A fővárosi régió második átfogó irányítási tervében* 1997 és 2011 között a korábbinál még rugalmasabb megközelítést alakítottak ki. Az eseti elbírások helyett közvetett ösztönző és ellenösztönző eszközöket vezettek be, a gyárak telepítéséhez egy éves kvótarendszert alakítottak ki, s a telepítést, áttelepítést és bővítést is egy, a gyár méretén és a termékkategóriákon alapuló rendszerbe foglalták. A nagyvállalatok tulajdonában lévő gyárak bővítése és új gyárak alapítása továbbra is teljes egészében tiltva maradt mindhárom zónában, vagyis a főváros teljes területén. Koreában a termelés szinte minden összetevője a Csebolokhoz, vagyis megavállalatokhoz kötődik, így ez a döntés alapjaiban korlátozta a növekedést. Az ország gazdasági fejlődéséhez a kormány által nélkülözhetetlennek tekintett kivételekről listát készítettek, amelyek egyfajta gazdasági-területi fejlesztést hívtak életre. Mindez együttesen egyértelműen korlátozó politikai környezetet jelentett.

Ha szemügyre vesszük a támogató oldalt, másfajta helyzet tárul elénk. Egészen a közelmúltig az épületek felújítása Koreában elsősorban a fizikai állapot javítását és a tulajdonosok profitjának maximalizálását tartotta szem előtt, az alacsony jövedelmű kerületek társadalmi tőkájének megerősítésére egyáltalán nem fordítottak figyelmet. Nem kétséges, hogy a lakásfelújítási programok hozzájárultak a lakásállomány növekedéséhez, ám azzal, hogy a lakhatási rehabilitációs projektek során lebontották azokat a nyomornegyedeket, ahol az alacsony jövedelmű családok koncentráálódtak, egyúttal elkülönítették és marginalizálták a lakóhelyüket elhagyni kényszerülő lakosokat. A lakóingatlan-fejlesztések piaci megközelítésben így leginkább a tulajdonosok által kezdeményezett dzsentrifikációs folyamatként írhatók le. Az alacsony jövedelmű kerületekben a fenntartható fejlődéshez lakosok (közösségek) és a helyi önkormányzatok mozgósítására lenne szükség ahhoz, hogy a gazdasági tőke mellett a társadalmi tőkét is erősíteni lehessen. Mindez egybevág a területfejlesztés általános problémáival, melyek arra keresik a választ, hogy „miért alakulnak ki a gazdasági-társadalmi különbségek, ezek hogyan kezelhetők, miként lehet hatékonyan elosztani a rendelkezésre álló forrásokat, a különféle beavatkozások milyen hatásokkal járnak, és a jólét növelése mellett elérhető-e a kiegyensúlyozott fejlődés, létrehozható-e egy kedvezőbb térbeli szerkezet?” (Nagy, 2009, 152)

Az olyan radikális intézkedések, mint például az autópályák eltávolítása és az autópályák által elfoglalt bevárosi területek zöld úttá történő átalakítása, gazdasági előnyt jelentett Szöul és más városok számára is, ezt legszemléletesebben a telekárak emelkedése és a cégösszetétel változása mutatja. A 2000-es évek elején Szöul városrehabilitációs programot indított el, amely magában foglalta az utak és autópályák által elfoglalt városi tér visszahódítását, különösen az újonnan épített városrészek lakói számára épült bekötőutak felszámolását és helyettesítő infrastruktúra építését (Cervero, 2010). A Szöul szívében húzódó 6 kilométeres emeltszintű autópálya helyére egy gyalogosbarát zöldutat építettek, ami radikálisan átalakította Szöul történelmi belvárosát, s a leromlott állapotú épületek-

kel teli környéket modern, közepes méretű felhőkarcolókkal tarkított kerületté^[4] változtatta meg (Kang–Cervero, 2009). Egyúttal azonban csökkent az útszakasz kapacitása, amit új és kibővített gyorsbusz járatokkal és kibővített metrószolgáltatásokkal helyettesítettek; a megállók 300 méteres körzetében és a zöldút mentén elhelyezkedő ingatlanokra pedig tizenöt százalék vagy még magasabb prémium díjazást vezettek be (Cervero–Kang, 2011).

Az irodai és a kereskedelmi bérleti díjak ezáltal jelentősen növekedtek a zöldútnál, ezen felül a foglalkoztatási sűrűség is megnövekedett, az átalakítás után egyre több irodaház épült az érintett területen. Az olyan zsúfolt, földszükében lévő városokban, mint Szöul, a jobb megközelíthetőség és a közvetlen fizikai környezet inspirálta az ingatlantulajdonosokat és a fejlesztőket, hogy növeljék a földhasználatot a zöldút mentén, és a családiházak, egycsaládos lakóingatlanokat többcsaládos egységekké és vegyeshasználatú épületekké alakítsák át (Jang–Kang, 2016). Az autópályák zöldutakká történő átalakítása hasonló gazdasági előnyökkel és földhasználati szokások változásával járt a The Embarcadero esetében San Franciscóban, a Harbor Drive-nál Portlandben, a Park East Freeway munkálatainál Milwaukee-ban, az Inner Ring Expressway kialakításánál Bogotában (Britton, 2012) és Bostonban (Tajima, 2003) is.

1.2. AZ ÁLLAM ÉS A LOKÁLIS SZINTŰ VÁROSFEJLESZTÉS

Az állam, pontosabban a fejlesztő állam koncepciója, hogy nem közvetlenül valósítja meg szociális céljait, hanem a gazdaság, a városfejlesztés esetében az adott városi terület fejlesztésének következményeként éri azt el. A közvetlen szociális szerepvállalás hiánya azonban Koreában, más városok példáin már jól ismert, negatív eredménnyel is együtt járt. Ezek közül talán leginkább szembe-tűnő a dzsentrifikáció, mely általában kétféleképpen következik be. Az egyik, hogy a városvezetés újítja fel a belváros leromlott negyedeit, hogy ezzel annak esztétikai értékét, gazdasági vonzerőjét növelje, egyúttal a magasabb ingatlanárak miatt odaáramló tehetősebb népesség és az azt kiszolgáló szolgáltatások nyomán nagyobb adót szedjen (Pamuk, 2005). A másik gyakori lehetőség, hogy az adott terület valamilyen sajátos okból vonzóvá válik egy társadalmi csoport számára (a belváros közelsége, az óváros patinája egyaránt oda vonzhatja a fiatal menedzseri vagy művészcsoportokat), így indul meg kereslet növekedése és

[4] A szöuli közigazgatási rendszer alapvetően eltér a nyugati formáktól, így nehéz még az adminisztratív kerületeket is átültetni, társadalmi tagolódás tekintetében pedig csak a „környék” általános kifejezést használom, és ahol szükséges, pontosabb leírást is adok róla. A legkisebb területi egység a „tong”, amit általában környékre, szomszédságra fordítanak (neighborhood), s ami kétféle formában létezik: jogi entitásként és a kerület hivatali-területi egységeként. Alapvetően a lakosság adminisztratív rendezésére, szolgáltatásaira szolgál, de számtalan történeti szomszédság megnevezés is életben van. A következőkben a tartalmat leginkább megközelítő kifejezéseket használom: kerületet az adminisztratív egység (ez lehet a legkisebb tong és a legnagyobb ku is), szomszédságot a közösség, környéket a társadalomföldrajzi egység megnevezésére.

az ingatlanárak emelkedése, ami később magát a folyamatot elindító csoportot is kiszorít(hat)ja a területről (Hackworth, 2002).

A dzsentrifikáció általánosan elterjedt formája lakóhelyi fejlesztések, mellyel olyan magasabb bérletű lakóházak válnak dominánssá az adott városrészben, amelyeket a korábbi munkás lakók alacsony jövedelmeik miatt már nem képesek megfizetni (Lees et al., 2010). Az 1990-es évektől a világ minden táján általános gyakorlattá vált a városi önkormányzatok és a magántőke együttműködésében a belső területek dzsentrifikációja (Smith, 2002). A dzsentrifikációt azonban nem csak konkrét beruházásokkal és törvényi keretek között lehet elősegíteni, hanem kormányzati szinten adókedvezmények és más lakáspolitikai ösztönzők alkalmazásával is (Mele, 2000). Az átalakulás azonban létrejöhet vállalkozói ösztönzés vagy – és ez a terminus szűkebb értelmét jelenti egyben – spontán reurbanizációs folyamat eredményeként is: az utóbbira jellemzően a londoni West Endet, Lower Manhattant vagy Georgetown-t és Dupont Circle-t Washingot DC-ben lehet említeni példaként, továbbá egy sajátos, jól ismert formájának a Castro negyedét San Franciscoban (Castells, 1983). Hazánkban hasonló jelenséggel már a rendszerváltás előtt is találkozhattunk. Az 1990-es években Budapest számos kerületében zajlott rehabilitáció, melynek társadalmi hatását is elemezték (Egedy, 2007), az Erzsébetváros nagyszabású építkezéseinek társadalmi hatására lehet példa Csanádi és munkatársai (2006) elemzése.

Félrevezető lenne azonban a tágabb fejlesztői környezetből kiragadva kezelni a fenti szempontokat, különösen egy olyan átfogó állami irányítás esetében, ami Koreára jellemző. Koreában a városfejlesztés egy fontos dimenziója a centralizáció-decentralizáció kérdése. A policentrikus városfejlesztésre Európában is a '70-es években fektettek nagyobb hangsúlyt, számos ország (Franciaország, Németország, Nagy-Britannia) példáján láthattuk azt (Pálné, 2008). A decentralizálás eszközeit (úthálózat, agglomeráció fejlesztése, építési korlátozások a nagyvárosokban stb.) az ezredfordulót követően ismét a nagyvárosok kiemelt szerephez juttatása váltotta fel. Ez a váltás ugyanakkor történt Európában is, háttérben fontos tényező volt a nagyvárosok versenyképességének felismerése a globalizálódó gazdaságban. A területi igazságosság elve egyfelől érvényesült országos szinten, a városhálózat fejlesztésében, valamint Szöul esetében, a fővárosi agglomeráció és a főváros fejlődésének egyensúlyát illető kérdésekben, ugyanakkor kevésbé érzékelhető a fővároson belüli területek vonatkozásában.

A '60-as, '70-es évekre a gyors gazdasági növekedéssel együtt járó urbanizáció következtében Korea a jól ismert társadalmi problémákkal szembesült: a nagyvárosok lakosságának 20–30 százaléka nyomornegyedekben élt (Ha, 2007). Még a 2000-es népszámlálás szerint is Szöul lakásainak 23,4%-ában nem volt elégséges egy főre eső lakóterület és megfelelő közműellátás, vagy a lakóépület szerkezete nem volt elfogadható, noha a nyolcvanas éveket követően igen jelentős javulás volt megfigyelhető e téren. A lakás-sztenderdek esetében ezt úgy kell érteni, hogy négy lakó esetén 37 négyzetmétert meghaladó lakás tekinthető megfelelőnek, de bármelyik közmű (folyóvíz, csatornázás, elektromosság) hiánya vagy a lakóépü-

let nem megfelelő jellege (sátrak, kunyhók, barakkok vagy más, nem megfelelő minőségű építőanyagok) is leminősítette a besorolt lakást.

Jellemző módon az általános gazdasági fejlődés csak tovább növelte a polarizációt a lakhatási körülmények között. Ez a jelenség elég általános, többnyire a modernizáció és iparosodás melléktermékének tekintik, s a városfejlesztés szépítő szándékának tárgyát képező negyedekre jellemző. Nem véletlen, hogy a '70-es évekre Európában is a területfejlesztés egyik alapvető céljává vált a közösségi szintű terület-, s azon belül a sajátos városfejlesztési politika kialakítása (Perger, 2006).

A városszépítés és a nem produktív társadalmi szegmensek eliminálása a város-tervező irodák legáltalánosabb vezényszavai voltak már a 19. század Európájában, s a városszociológia 20. század közepi elemzéseinek középpontjában álltak. A bevételek növelése, a város arculatának esztétikai szempontú fejlesztése mellett a szociális szempont sokszor teljesen hiányzott, vagy csak másodlagosan, kiegészítő jelleggel jelent meg, s egyáltalán nem pótolta a társadalmi tőkevesztéséből fakadó hátrányokat. A középosztályt szolgáló belvárosi dzsentifikáció mellett az ezredfordulón a lokális közösségek – különösen az etnikai alapon szerveződő és a kertvárosi közösségek – egyre gyakrabban találták meg az érdekérvényesítési lehetőséget akár helyi önkormányzati keretek között, akár a hivatalos politika helyett, árnyékkormányok formájában. Ez utóbbi szedhet közösségi adót, hozhat szabályokat, amiket be is tartathat a közösségen belül, viszont nem igazán elszámoltatható, így főképpen a vagyoni befolyása érezhető rajta (Garreau, 1991). Az ilyen spontán folyamatok pedig ugyancsak a társadalmi szegmentációt erősítik.

A városfejlesztés számára a gazdasági tőke mellett a társadalmi tőke fejlesztésének szükségessége vitathatatlan – értelmezzük azt a kapcsolatháló lokális vagy diverzifikált formájaként. Koreában egyre nagyobb szerepe lett a lokális közösségeknek nagyvárosi környezetben is, különös tekintettel arra, hogy a hagyományos kertvárosok itt hiányoznak. Bizonyos esetekben a városvezetés ezt figyelembe is veszi: támogató politikát láthatunk pl. a francia Szore falu esetében Panpho és Bangpe tongban, Szocsho kerületben, ami Szöul délkeleti részén található. A kerület támogatja a francia stílusú szolgáltatásokat, kulturális programokat, sőt a járdákat is a francia trikolor színeire festette, így az alapvetően lakóhelyi szegregáció kereskedelmi-szolgáltatási jelleget is kapott és a kulturális interakció részesévé is vált. Ezért hallhatunk itt a francia mellett koreai nyelvet is, s nem azért, mintha sok francia beszélne koreaiul (Oh, 2017).

Az imént említett, jómódú környékekkel szemben az alacsony jövedelmű közösségek azonban nem támaszkodhatnak másra, mint éppen a társadalmi kapcsolataikból képződő közösségi tőkéjükre. A közösség identitását ebben az értelemben az együttműködés és a szándékos cselekvés tarja fenn, ez határozza meg létét is (Hillery, 1968; Wellman-Leighton, 1979). Ez a szándékoltság általánosságban ellentétes a várostervezői szándékkal, így az olyan komplexumok megalkotásával

létrehozott közösségekkel is, mint a Garden 5^[5]. A lokalitás ráadásul a leggyengébb pont a közösségek meghatározásában, s a hatvanas évek óta, a fejlődő kommunikációval, s a társadalmi távolságok rövidülésével egyre kevésbé fontos szempont (Brooks, 1974) – ám jelentősége nem múlt el ma sem.

Korea nagyvárosainak szegénynegyedeit máig erős lokalitás jellemzi: meghatározók a falusi környezetből hozott rokoni kapcsolatok, a kortárscsoport rendszerek, melyek a migrációs hálókat is fenntartják és a közösségi életet is megszervezik, maguk a bevándorlók is jellemzően családotól költöznek fel ezekbe a nagyvárosi negyedekbe (Ha, 2002). Ezeket a főként sikátorok és földszintes házak jellemezte negyedeket a városvezetés előszeretettel tarkította hatalmas blokkokkal, ám a városrehabilitáció számtalan közvetett eszközzel is igyekszik javítani a város általános állapotán, amelyek közé tartozik a közlekedés, tervezés, foglalkoztatás, képzés és oktatás is. A szokásos problémával azonban Koreában is nehezen küzdenek meg: az általános javulás egyben a polarizációt is növeli. Ha egy városrészt át is alakítanak, a területi-társadalmi problémákat nem oldják meg, csupán áthelyezik. A kilencvenes évek gazdasági válsága ezt a terhet az alacsony státuszú rétegeken csak fokozta (Ha-Lee, 2001).

A városfejlesztés, noha alapvetően az egész nemzetgazdaság nemzetközi gazdasági versenyképességét tartja elsődleges céljának, ehhez bizonyos értelemben társadalmi tényezőket is figyelembe vesz. A város fenntarthatósága, így a zöldterületek növelése; a város élhetőbbé tétele, így a vonzó városi terek és különösen a gazdaság növekedéséhez legnagyobb mértékben hozzájáruló kreatív osztály számára vonzó intézmények és infrastruktúra fejlesztése kiemelt szempontok. Nemzetközi összehasonlításban Szöul rendelkezik a legfejlettebb tömegközlekedéssel, a lakosság 80%-a tíz percen belül lakik valamely buszmegállóhoz (OECD, 2017). A város egyes területei között azonban még így is vannak különbségek, s a fejlesztő állam koncepciójában középponti helyet kapó versenyképesség nem egyformán szolgálja az egyes területek javát. A nagyvárosi lakhatási körülmények teremtette térbeli-társadalmi egyenlőtlenségek az 1960-as évek óta nőnek Koreában. A '70-es évektől azonban, amikor az új lakótelepek építése hatalmas méreteket öltött, mindez a korábnál is jobban elősegítette az osztálykülönbségek térbeni kifejeződését – a nagy lakókomplexumok kifejezetten hasonló társadalmi attribútumokkal rendelkező lakókat vonzottak egy-egy újonnan beépített területre, ezzel a lakhatáson alapuló társadalmi szegregációt elősegítve, egyúttal magának a városi társadalomnak a szerkezetét is átformálva.

[5] Cshonggjecshon felújításakor az itt működő vállalatok nagyrészt egy Szöul dél-keleti részén újonnan épített üzleti komplexumba, a Garden 5-be költöztették – ez a döntés azonban nem vette figyelembe a hely sajátosságainak jelentőségét, az évtizedek alatt kiépült szoros gazdasági hálózat, a környező ipari negyedekbe való beágyazottságot (Szong, 2001).

2. ESETTANULMÁNYOK

2.1. VÁROSFEJLESZTÉS ÉS DZSENTRIFIKÁCIÓ – KUJONG

A lakhatás rendezése Koreában hosszú időn át lényegében a nyomornegyedek lerombolását jelentette. A mindezek következtében fellépő társadalmi problémák rendezésére a nyolcvanas éveket követően egy új megoldást vezettek be. Ennek lényege, hogy a felszámolásra kijelölt helyeken a fejlesztő vállalkozó és a lakókat képviselő, kifejezetten erre a célra létrehozott lakhatási szövetkezet között egyfajta partnerség jön létre. A közös döntéshozatal a szövetkezetnek kétharmados szavazati arányt biztosít, enélkül nem születhet meg a projekt sem. Ráadásul a szövetkezet minden tagjának járt egy lakás a fejlesztési területen. A beruházó tehát eleve a terület lakói által teremtett lakásszükséglet felett tervezett, ez jelentette a piaci részt, s hozott igazi hasznot számára. A látszólag remek megoldás váltotta ki azonban a legtöbb visszaélést, sokszor a rendőrség asszisztált az erőszakos kilakoltatásokhoz, amire az illegális helyfoglalás a jogi alapot is megteremtette, a lakók 20–30%-a pedig egyáltalán nem jutott lakáshoz, sőt az eredeti beruházásban is csupán 20%-uk tudott lakást vásárolni (Ha, 2004). Ráadásul az 1989-et követően bevezetett állami lakhatási támogatásból a bérlők kimaradtak, holott az ilyen szanálendő területek lakosságának 60%-a csak bérlőként lakott lakásában, a kompenzáció pedig csak tulajdonosoknak járt (Ha, 2001).

A kilakoltatás (a legtöbb esetben valamilyen másik elhagyott, leromlott területre, sokszor a városon kívülre) egyáltalán nem bizonyult jó megoldásnak, amire – ugyancsak 1989-ben – volt is válasza a kormánynak. A program lényege az volt, hogy a hetvenes években oly gyakori önerőből történő, kalákában megvalósuló felújításokhoz anyagi támogatást nyújtott, mégpedig támogatott hitelek formájában és az építési előírások enyhítésével. Mivel a bérlők, de a tulajdonosok sem rendelkeztek kellő anyagi erővel és technológiai tudással, az előbbieket 50%-os, míg az utóbbiak kétharmados arányú szavazatával jöhettek létre olyan társulások, amelyek részt vehettek a felújítási programokban. Azonban ez a megoldás sem vezetett sikerre, a források méltányos elosztását ugyanis sehogyan sem sikerült megvalósítani (Thomas-Hwang, 2002).

Mindazonáltal rengeteg felújítási projekt zajlott a kilencvenes években, ami a lakások átlag alapterületét háromszorosára emelte, az újonnan épített sokemeletes lakóépületekben az átlagos lakásméret 118 négyzetméter volt. Ezek az új beruházások viszont egyértelműen középosztályi keresletet elégítettek ki, ezeken a területeken tipikusan dzsentrifikáció zajlott (Lee et al., 2003). A kényszerűen elköltöző lakók pedig a város peremén, vagy egyéb üresen maradt területeken, vinyl házakban, sátrakban vagy kunyhókban találtak lakhatást – természetesen illegálisan. A kormány támogatta a magas jövedelműek beruházását a lakásszenterd alatti beépítésű területeken, ám ez utóbbiak egyre kevésbé érdeklődtek, így a magánérső beruházások száma egyre csökkent, sok helyen a távolmaradó tulajdonosok aránya elérte a 60%-ot (Ha, 2007).

Jellemző példa a fentiekre Kujong falu esete (Park J-M, 2015). 1988-ban, az olimpia hatalmas infrastrukturális és területi fejlesztéseket követelt, aminek következtében számos alacsony státuszú területet számoltak fel. A lakók egy része új lakhelyet keresett, s talált Kujongban, ami Szöul legelegánsabb üzleti negyedének Kangnamnak a szélén található, csupán egy hatsávós autópálya választja el a két világot egymástól (Bell, 2014). A 2010-es években számtalan újrahasznosítási terv született, míg végül 2015-ben a kormány a terület lebontásáról döntött, s államilag támogatott, szociális lakásépítést tervezett a jelenlegi lakók számára. A faluban 2020-ban is 2 500–4 000 ember él, többségük idős, a házak mind kunyhók, de a lakók létesítettek postaszolgálatot, van óvoda és templom, víz, gáz és elektromosság, valamint saját biztonsági járőrszolgálatuk is. 2011-ben ideiglenes lakhatási engedélyt is kaptak (Williamson, 2012).

1. Kép Kujong falu

Picture 1 Guryong Village

Forrás: Getty Images

Az ilyen nagyvárosi nyomornegyedek a hatvanas évektől gomba mód szaporodtak Szöul szerte, s kitelepítésük is szinte azonnal megkezdődött: 1962 és 1970 között 40 000 alacsony jövedelmű háztartást költöztettek 20 különböző, a város peremterületein lévő, mindenfajta tervezést nélkülöző, félmezőgazdasági területre (Ha, 2007). A jelenség tehát nem új, és nem is tűnt el a modernizáció során. A mai városfejlesztési szakirodalom gyakran a fenntarthatóság körébe sorolja a társadalmi fenntarthatóságot is. Ez utóbbin pedig a társadalmi tőke megőrzését érti: magába foglalva a társadalmi egyenlőség és a felelős állampolgár eszméjét is (Burgess, et al., 1997; Choguill, 1996; Marcotullio, 2001). Mindez praktiku-

san pedig azt jelenti, hogy a terület lakói képesek megfelelő lakhelyet biztosítani maguknak, egyben megélni a közösséghez tartozás érzését, biztosítani a közösség tagjainak kölcsönös támogatását, félelemtől mentes szabadságban és biztonságban élni és a társadalmi ügyekben aktívan részt venni (BCRTE, 1993).

A társadalmi fenntarthatóság mondanivalója azonban a közösség lokális felfogásában gyökerezik, melynek a fentiekhez illeszkedő várospolitikai és társadalomtudományi felfogása a chicagói iskolához nyúlik vissza, s fénykorát az '50-es, '60-as években élte az Amerikai Egyesült Államokban. Jane Jacobs Robert Moses-szel folytatott csatája Greenwich Village-ért 1941-től egészen 1971-ig húzódott, amikor is a Lomex felépítését végleg levették New York fejlesztési tervei közül. A Jacobs által képviselt lokális közösséget Wellman és Leighton (1979) már történelmi korszak jellemzőjeként foglalta össze a hetvenes évek végén. Ebben a felfogásban a közösség interperszonális kötések (nem családi) hálózata, ami támogatja a tagokat, segíti a beilleszkedést a közös térbe, szolidáris érzelmeket ébreszt a tagokban és egyúttal egymásra irányuló tevékenységeket indukál.

A szerzőpáros pontosan látta, hogyan értelmezték a társadalomtudósok és a városvezetők a 20. század első felében azt a folyamatot, ahogy az urbanizáció redukálja a hagyományos közösségek erejét. A szolidáris közösség teljes tagsága helyett korlátozott mennyiségű, intenzitású, gyakoriságú tagság jön létre, egyszerre több kapcsolathálóban, ahol az izolált, kétszemélyes kapcsolatok dominálnak. A létező kapcsolathálókat gyéren kötötték, kevés a potenciális kapcsolatuk, a gyenge határok lesznek jellemzők, mindez kevés strukturális alapot teremt a szolidaritáshoz, így gyengül a mobilizációs képesség is. Ez a társadalmi folyamat, pontosabban az alacsony státuszú nagyvárosi városrészek közösségeinek ilyen ábrázolása, megfelelt a radikális, liberális és konzervatív politikának is, ami a közösségfejlesztés kudarca nyomán vagy elhanyagolta a leromlott városrészeket, vagy egy idő után lebontotta azokat.

A '60-as évekre azonban kikristályosodott az a szemlélet, amit Jacobs is képviselt, miszerint a szomszédsági közösségek egyáltalán nem tűnnek el a nagyvárosi közegben, hanem fennmaradtak, és továbbra is a segítség és társasélet forrásai. Ráadásul a formalizált és centralizált bürokrácia tovább erősíti az elsődleges kötésekét: az 1950 és 1980 közötti empirikus kutatások sorra igazolták ezt a felfogást. A megváltozott felfogás szerint a lokális közösségeket a tagok sajátos viszonya jellemzi. Az adott területen élők egyetlen lokális közösség tagjai, a közösségen belül azonban szorosak és sokszorosak a társadalmi kapcsolatok. A változó intenzitású, extenzív kapcsolatok és a sűrűn kötött hálózatok alkotják társadalmi-gazdasági értelemben magát a közösséget. Szoros belső (a szomszédságon belüli) és kevés külső kapcsolatokkal írták le az amerikai nagyvárosok lokális közösségekre tagolódo társadalmát, aminek következtében erős szolidáris aktivitás és érzelm, valamint gyakori hétköznapi segítség jellemezte a helyi közösségeket. Az ember ebben a felfogásban alapvetően jó, alkalmazkodó és társas lényként jelent meg.

A szomszédság mozgalom (Neighborhood movement) képviselői, mint Jane Jacobs vagy Herbert Gans, nagyra értékelték a lokális közösségeket, amelyek

segítségét jelentenek a stressz, a szegregáció, a mentális és fizikai betegség ellen. Szöul városfejlesztési programjainak társadalomtudományi elemzésekor pontosan ezt a szemléletet látjuk tükröződni. A lokalitás központi gondolat, lokális problémákra csakis a hely sajátosságai szerint lehet megoldást találni, s ebben a folyamatban a kormányzat inkább közvetítő szerepet tölt be, a helyi lakosság mobilizálása pedig kulcsfontosságú cél.

A '70-es és '80-as években a társadalmi tőke fogalma ragadta meg legjobban mindazt a jelenséget, amit a korábbi évtizedek a lokális közösségekben láttak. Ebben az időszakban ugyanis már sikerült túllépni Gary Becker (1976) hagyományos felfogásán, ami a fizikai tőkével szinte analóg módon értelmezte a humán tőkét, azt egyfajta állományként leírva, aminek segítségével az egyén jövedelemre tehet szert. A legismertebb, és egyben rokon értelmezések ebben az időszakban ('70-es és '80-as évek) Pierre Bourdieu, James Coleman és Robert Putnam nevéhez kötődnek. Putnam felfogásában a társadalmi tőke a kapcsolathálókból fakadó és a reciprocitáson és szavahihetőségen alapuló közös érték, ami abból a hajlandóságból ered, hogy a csoport tagjai tegyenek egymásért – ez egyben a demokrácia létrehozásának és fenntartásának alapja. Bourdieu így határozta meg: a tényleges vagy potenciális erőforrások összessége, amelyek a kölcsönös ismeretség és elismerés többé-kevésbé intézményesített kapcsolatainak tartós hálózatához kapcsolódnak. Coleman társadalmi tőke értelmezése szerint „A társadalmi tőke a cselekvők közötti viszonyok struktúrájában ölt testet.” (Coleman, 1988, 98)

A társadalmi tőkének, ezen értelmezések felől közelítve, Szöul nyomornegyedeiben igen jelentős szerepet tulajdoníthatunk, stabil közösségként írhatjuk le azokat. Az empirikus kutatások megerősítik azt a modellt, amiben a felszámolás, rehabilitáció negatív hatásai éppen ezen a téren tekinthetők kiemelkedőnek. A saját szomszédsági kapcsolataikat a Szöul leromlott városrészeiben élők 72,5%-a szorosnak és a kölcsönös segítségen alapulónak ítéli meg (Ha, 2007). Mindez sajátos helyzetet biztosít a városon belül, hiszen az elmúlt évtizedekben a lokalitástól egyértelműen az érdeklődés felé mozdult el a kapcsolatháló jellege Szöulban is. A közlekedés és kommunikáció fejlődésével a Wellman-Leighton féle Community liberated lett az általánosan jellemző közösségi szerveződési forma.

A munkahelyi és rokoni kapcsolatok térben elváltak egymástól a nagyarányú területi és társadalmi mobilitásnak köszönhetően. Mindez természetesen korlátozott tagságot, és sokszoros hálózati tagságot eredményezett, amiből csupán egy maradt a lokális. Az ilyen kapcsolathálókat Szöulban is változatos kapcsolati szélesség jellemzi: néhány többszörös, és rengeteg egyszeres, többnyire változatos erősségű kötések – az egyének hálók sorozatához kapcsolódnak kevés kötésekkel, laza, nyitott rendszerek tagjai. A ritka, kevésbé definiált kötések egyben kevés szolidáris aktivitással járnak együtt, a segítség mobilizálása inkább a kétszemes kapcsolatok minőségén múlik. A szegény-negyedekben másképpen van: ott a lokalitás határozza meg az egyént, identitást, a kapcsolatok érzelmi alapját és társadalmi formáját. A slumok lakói társaságokat hoznak létre Szöulban, hogy kapcsolataikat megerősítsék, gyűléseket találkozókat tartanak – ilyen intézmé-

nyesült formákban oldják meg közösségi problémáikat. A felszámolással természetesen mindez eltűnik – legyen szó a teljes lerombolás, vagy a felújítás közép-osztályosodást kiváltó következményeiről.

A városvezetés nagyjából ugyanazokon a szakaszokon ment keresztül, mint Amerikában: a '60-as, '70-es években a laissez faire határozta meg, vagyis nagyjából magára hagyták a hátrányos helyzetű közösségeket, amit a '80-as évektől egy profitorientáltabb megközelítés váltott fel. A '90-es évekre egyre inkább a privatizáció és a liberalizáció vált meghatározóvá, a legtöbb korábbi kontrollt eltörölték, különösen az ezredfordulóra az állam lassanként kivonult, s a cseboloknak adta át a lehetőséget. A partikuláris városrendezés helyett általános elvek bevezetését jelentette – a várostervezőknek és építészeknek átengedett terepen a szociális szempontokat egyre kevésbé játszanak szerepet, s mindez egy általános dzsentrifikációhoz vezet.

2.2. KULTURÁLIS REVITALIZÁCIÓ – ITHEVON

Az ezredfordulót követően a városvezetés a korábbi dzsentrifikációs politikájával nagyrészt felhagyott, és új irányt jelölt ki. Ennek a fordulatnak az a célja, hogy a korábbi vállalkozói-gazdasági élénkítés helyett, mellett a kulturális értékekre helyezze a hangsúlyt, különösen belvárosi, esztétikai szempontból értékes területek esetén, de bármilyen ipari vagy leromlott kerületben is, ahol a felújítás hasonló célokat érhet el. A célok pedig abba az általános városfejlesztési keretbe illeszkednek, ami Szöul globális és kreatív várossá kívánja tenni, ezen jellemzőivel igyekszik pozícióját erősíteni. Mindez azzal járt, hogy a városlakók nagyobb beleszólást kaptak a fejlesztésekbe, azok tervezésében és kivitelezésében művészek is szerepet játszottak és általánosságban a kulturális értékek meghatározó szemponttá váltak. Az állam tehát fokozatosan újra nagyobb szerepet vállal, alapokat hoz létre, egyúttal nemzetközi mintákat igyekszik követni, ami ugyanakkor a történelmi-kulturális helyi sajátosságokat nagyrészt figyelmen kívül hagyja (Cso, 2011).

Mindezen feltételek között sem állíthatjuk, hogy a vállalkozói és kreatív szemlélet teljesen kívül rekedt volna Szöul területi-társadalmi fejlődéséből. Ithevon városrész Jongszan kerületben található, s mára Szöul egyik legvonzóbb turisztikai célpontja, számtalan nemzetközi étterem, üzlet és előkelő szálloda otthona. Módos környezet, tele külföldiekkel, felkapottságának egy apró jele, hogy a Samsung vezetője is itt lakik. Divatos éttermek és kávézók, művészeti galériák és művészeti stúdiók, valamint az „autentikus” idegen légkör jellemzi. Nem volt ez azonban mindig így. A 20. század második felében, az amerikai katonai bázis közelsége miatt leginkább bordélyházak és rossz hírű kocsmák tarkították a negyedet. A 2001. szeptember 11-ei események azonban a bázis életében jelentős fordulatot hoztak: kijárási tilalom és fokozott ellenőrzés következett, a korábbi laza élet megszűnt, így a katonák szórakozóhelyeire sem volt többé szükség. Ithevon átalakulása azonban nem állami fejlesztés, dzsentrifikáció eredménye, a beruházók kulturális vállalkozók voltak (Kim V., 2015; Ock, 2015; Salmon, 2012).

Húsz év alatt Ithevon liberális, intellektuális és multikulturális környékké fejlődött, ezt a városvezetés is támogatta, hiszen turisztikai értéke és emelkedő státusza mindenképpen a város hasznára vált, ám a negyed önálló belső dinamikája sajátos identitást és társadalmi folyamatokat is teremtett egyúttal – sajátos közösségek kezdtek egyre nagyobb szerepet kapni, ezek közül csak a Koreában hagyományosan idegen, muszlim kolóniát emelném itt ki.

Ithevon átalakulását a városrészben megjelenő kulturális vállalkozók indították el, a folyamat megértéséhez azonban a következő ismeretek is szükségesek. Koreában a legmagasabb a felsőfokú végzettségűek aránya a 25–34 éves népéségen belül: míg az OECD országok átlaga 40%, addig Koreában a fiatalok kétharmada felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Ugyanakkor a munkanélküliség közöttük az országos átlaghoz képest meglehetősen magas – ez viszonylag általános jelenség a fejlett gazdaságokban. A művészeti ágban tevékeny fiatalok egy jellemző megoldásként – és ez sem csak Korea sajátja – gyakran művészeti vállalkozásba kezdenek, hogy máskülönbén akadozó karrierjüket egyengessék. Ithevon átalakulásában kezdeményező erőtt jelentett, hogy a két profil nem vált szét (Kim J. Y., 2016).

Ithevonban volt az utolsó Szöul belvárosában működő amerikai bázis (pontosabban két bázis), amit még az '50-es években hoztak létre egy korábbi katonai bázis helyén. Ez egyszerre kölcsönzött katonai jellegét a környéknek, és a külföldi jelenlét miatt valamiféle multikulturális hangulatot is. Különösképpen nagy a jelentősége ez utóbbinak, hiszen Koreában, így Szöulban is nagyon alacsony a bevándorlók száma, leginkább a nem ázsiai bevándorló csoportok vannak kisszámban jelen. A környék telítődött a katonák igényeit követő szolgáltatásokkal (szabók, éttermek, bárók, pénzváltók, szexmunkások és egyéb sajátos elemek), csak külföldieknek fenntartott klubokkal és meleg bárokkal, így az egész negyed egyfajta amerikai gettó jellegét öltötte fel az idők folyamán. Egyszerre volt idegen és erkölcsileg elítélhető.

Az első komoly kísérlet Ithevon piroslámpás jellegének a megváltoztatására a kormány részéről érkezett 1988-ban, az olimpia apropóján. Hatalmas támogatást kaptak a helyi vállalkozók, hogy a városba érkező külföldi turistákat koreai sajátosságokkal, ételekkel, emléktárgyakkal lássák el. Az olimpia azonban csak időlegesen volt képes a városrész karakterén változtatni, így közvetlenül azután komoly anyagi válság sújtotta a forrásait elvesztő vállalkozókat Ithevonban. A '90-es években fokozatosan megjelentek a fiatalabb koreai lakók a területben, elsősorban az autentikus koreai éttermek és ruhaboltok közelsége vonzotta őket a fokozatosan globalizálódó nagyvárosban, egyúttal turisztikai szerepe is lassanként erősödni látszott. Az amerikai katonaság létszáma is csökkent az ezredfordulót követően, és megjelentek a külföldről hazatelepülő, második generációs koreaiak; tovább színesítette a társadalmi összetételt a nagyszámú angol anyanyelvű bevándorló, főként angoltanárok, és az 1976-ban felépített mecset közelében letelepedő muszlim lakosság. A muszlim lakosság száma a '90-es években ugrott meg főként a Bangladesből, Pakisztánból és Indonéziából érkező vendégmunkások révén (Baker, 2006).

Az amerikai katonai bázis, Jongszan miatt nem lehetett tömegközlekedést fejleszteni – ez jelentősen megváltozott 2018 után, amikor a bázist Szöultól 60 kilométerre délre telepítették át, s a rákövetkező évben a katonai személyzet és családjaik többsége is elhagyta a korábbi bázist. A beépítést magassági korlátokkal szabályozzák, különösen, hogy megőrizzék a kilátást a hegyekre. Ithevon ugyanis a belváros Han folyóhoz közeli északi részén helyezkedik el (Jeong, 2019). Valójában a laktanya örökösen csak húzódó átköltözését is a városvezetés zökkenetesen ki medréből. Pak elnök, megelégedve a halogatást, arra buzdította a városvezetést, bírák rá az amerikai bázis vezetését annak engedélyezésére, hogy a szigorúan lezárt területen egy turistabusz keresztülhaladhasson. A járat végül 2018-ban el is indult, heti egyszeri alkalommal, egy 35 személyes busszal. A következő évben már heti kettőre növelték a járatok számát. Habár 2019-re a kontingens létszáma 25 ezerről 4 ezerre csökkent, a teljes átköltözés még 2021-ig biztosan várat magára, a 2020-as koronavírus járvány miatt a tervezett megnyitót is el kellett halasztani; (Park Ch-k., 2019) 2020 áprilisában azonban, 116 év után, a laktanya megnyitott a nagyközönség számára. A sokféle terv, így történeti emlékmű, szálloda és könyvtár létesítése helyett végül zöldterületként való megőrzése mellett döntöttek (Kim D-S., 2020).

A városrész 2010-es években megindult fejlődése részben kulturális sokszínűségének, részben olcsóságának is betudható, valójában azonban nem egy összefüggő terület átalakulásáról van szó, hanem három elkülönülő utcáról Ithevonban. Hönamulo, informálisan Kjongitankil, egészen közel fekszik a laktanyához, 2010 körül kilenc művész – többségük ugyanarról a művészeti egyetemről – költözött ide. Grafikus, fotóművész, író és más művészek is akadtak közöttük, mind igyekeztek a hely adottságait kihasználni. Egyikük a környéken talált szemétből készített műalkotásokat, a fotóművész a környék szabójánál állította ki képeit, a koreai népdalénekes a helyi lakosokat tanítja, egy másik fotóművész a saját lakásában nyitott egy egyasztalos éttermet, amit partikra lehet lefoglalni. Szerény kezdeményezésekről van tehát szó, ám mindegyik igyekszik kapcsolatot találni a lakossággal – közösen bolhapiacot is szerveztek a háztetőn, ahol bárki árulhat, tulajdonos, művész és helyi lakosok egyaránt. Az étterem az idők során kifejezetten sikeressé vált, mára angol honlapja is elérhető (Visitseoul). Azóta több kávéház és étterem is nyílt a közelében, s magát az utcát is kezdik róla elnevezni a látogatók.

2. Kép Jang Jin Woo Restaurant 2016

Picture 2 Jang Jin Woo Restaurant 2016

Forrás: Visitseoul

A háború után Ithevon keleti felében kaptak helyet a nagykövetségek, így idővel a diplomáciai missziók dolgozói közül egyre többen költöztek ide, majd hamar megjelentek a nemzetközi üzleti körök tagjai is. Az 1962-ben épült ENSZ falu luxuslakásaival kifejezetten előkelő környékké vált, kontrasztot létrehozva a környező szegényes városrészrel. A magas presztízsű Rium Samsung Múzeum 2004-ben nyitotta meg kapuit, s hamarosan számtalan kisebb galériát és elegáns butikot is ide vonzott. Szerepet játszott Kangnam közelsége is, hogy az onnan kiszoruló divattervezők ezt a helyet válasszák üzletüknek. A kezdetben szervezett bolhapiac kinőtte magát, s az Ithevon utca mögötti területen egy önálló kis városrész kezdett formálódni. A környék üzletei számtalan bőr és textil kézműves árut készítenek és árulnak, főként webshopjaikban, így a piaci napokat leszámítva csendes lakónegyed benyomását kelti.

A környék átalakulásának másik komponense a kávéházakkal kombinált galériák, amelyek a 2010-es éveket követően kezdtek elszaporodni, főként pályakezdő, fiatal művészek képeit bemutatva a látogatóknak. A környéken van más kulturális vállalkozás is: itt található az egyik legnagyobb reklámtársaság, valamint néhány kisebb kiadó és építészeti cég is ide telepítette székházát.

A harmadik fejlődési gócpont a kerület határán, az Uszatan utcában van. Ennek északi része az „Iszlám utca” – rengeteg muszlim ételmiszerüzlet, étterem, könyvesbolt, utazási ügynökség, ruhabolt nyílt itt a mecset közelsége miatt. Az utca déli fele a hajdani szexmunkások lakhelye, s az őket kiszolgáló szolgáltatások utcája, kifejezetten szegényes környezet volt. Ezen a környéken az önkormányzat felújítási programot hirdetett az ezredforduló után, ám a projekt kivitelezése mindmáig nem kezdődött el. Ez idő alatt azonban a helyi lakosok számára tilos maradt minden saját kezdeményezésű felújítás, így a terület meglehetősen rossz fizikai állapotban maradt az elmúlt két évtizedben. Sok ház üresen állt, míg másokba bevándorlók költöztek. Ez az űr vonzotta ide 2010 után a fiatal, pályakezdő művészeket, akik az olcsó bérleti

díjakkal, üres ingatlanokkal találkoztak, amelyekben megnyithatták saját műhelyeiket, kávézóikat, stúdióikat és vendégházaikat. Az itt vállalkozásba kezdő művészek nem csak az egyetemről frissen kikerült fiatalok közül verbuválódtak, de a hivatali munkával felhagyó, pályát változtatók is könnyen beilleszkedtek. Ezek a fiatalok 2012-ben találkozókat kezdtek tartani, s hamar közösségé szerveződött az új lakosság. A mecset mögött, minden hónap utolsó vasárnapján megrendezett bolhapiac kifejezetten nagy visszhangra talált a médiában is (Kim J. Y., 2016).

Míg az első két utca és környéke máris teljesen átformálódott, addig Uszatan változatlanul szegény környék maradt, ám az utóbbi években a spekuláció ott is emelni kezdte az ingatlanárakat – minél népszerűbbé válik egy környék, annál rövidebb időintervallumokra terjed ki és kevésbé stabil a bérleti szerződések piaca. Ahogy emelkednek az ingatlanárak és a bérleti díjak, úgy kezdenek a korábbi bérlők tovább költözni. Noha a migrációs ciklus előre látható, s az újonnan érkezők éppen ezért elvileg kevésbé hajlamosak túlzott érzelmi kötődést kialakítani a területtel, az a fajta „emlékek nélküli nosztalgia”, ami oly sokszor jellemzi a hasonló fiatal területfoglalókat (Appadurai, 1996), itt is megjelent. Az amerikai katonai állomás elköltözésével pedig véglegesen megpecsételődött az egész kerület sorsa. Ha divatos negyeddé alakul, a nem is olyan régen szerveződött helyi közösségé sorsa is kérdésessé válik.

2.3. A PARK MINT BERUHÁZÓI ESZKÖZ – A KJONGI VONAL PARK ÉS SKYGARDEN

A parkok üdítő színtoltok a zsúfolt, aszfalttal borított nagyvárosokban: javítják a levegőminőséget, enyhítik a hőséget, megnyugtatják az arra járókat, pihenést és kikapcsolódást nyújtanak a lakóknak. A parkok ugyanakkor társadalmi kohéziót teremtenek, olyan közösségi terek, amelyek összehozzák a lakókat, színteret adnak a társadalmi érintkezéseknek, amelyekre másutt nincs, vagy csak kevés lehetőség adódik. Ám a parkokat gyakran használják a dzsentrifikáció eszközeként, profitszerzési célból is; Kevin Loughram (2014) egyenesen azt állítja, hogy a park egy bevett eszköz a városok versenyében. Molotch (1976) szerint minden város hajtóereje a „növekedés”, a városi növekedés révén felhalmozódó gazdasági előnyök arra ösztönzik az elitet, hogy együttesen cselekedjenek, mégpedig a további növekedést elősegítő módon. Loughram szerint a parkokat, különösen a luxus-fejlesztéseket befektetők építtetik a városvezetéssel összefogva, hogy turistákat és gazdag fogyasztókat vonzzanak egyes fejlesztendő területekre, míg más, szegény lakókörnyezetben lévő, vagy a fejlesztési célok által elhanyagolt területeken lévő parkokról megfeledkeznek, azokat nem fejlesztik, elhanyagolják. Paradox módon egy park létrehozása, renoválása még akkor is dzsentrifikációt vonz magával, ha a fejlesztő szándéka nem ez volt (Krueger-Gibbs, 2007).

Mára a parkok ilyen célú felhasználása létrehozta a megfelelő terminus technicust is: zöld vagy öko dzsentrifikáció (Zukin, 1987; 2010; Gould-Lewis, 2017). A New York-i Brooklynban a városi környezetfejlesztés öt esetének

összehasonlító elemzésével kimutatták, hogy bár ezek a kezdeményezések a fizikai környezetre pozitív hatást gyakorolnak, egyúttal növelik a társadalmi egyenlőtlenségeket, és így aláássák a fenntartható fejlődés társadalmi alappilléjét. Noha a parkosítás célja látszólag a környék környezeti feltételeinek javítása, valójában dzsentifikációt generál, amely kiszorítja a munkásosztályt és a színesbőrűeket (vagy bármely más, a területen lakó hátrányos helyzetű csoportot), miközben odavonzza a fehér, gazdagabb bevándorlókat. Egyszerűen fogalmazva: a városi parkosítás „gazdagítja és fehérebbé teszi” a várost, így az társadalmi vonatkozásban fenntarthatóbbá is válik. Méltányosság-orientált közpolitikai beavatkozás nélkül a városi zöldterületi fejlesztések negatív újraelosztást generálnak a globális városokban. Gould és Lewis (2017) azonban nem pesszimista: korai beavatkozással, a szomszédságok stabilizálásával a negatív hatások elkerülhetők. A szerzők ugyanakkor nemzetközi összehasonlításra szólítanak fel. Szerintük a sajátos helyi gazdasági és társadalmi különbségek, valamint az eltérő városfejlesztési keretek eltérő formában válthatják ki a dzsentifikációt, az összehasonlítás segíthet megérteni a folyamatot és kiemelni annak univerzális összetevőit. A következőkben ebben a szellemben mutatom be Szöul két fejlesztési projektjét, azok társadalmi hatását is figyelembe véve. A hagyományos társadalmi egyenlőtlenségek, valamint a régi és új lakók között kialakuló konfliktusok mellett ez a szemlélet kiegészül az erőforrások elosztásának egyenlőtlenségével is.

A Kjongi vasútvonal felszámolása és parkká alakítása a 2010-es években zajlott. A projekt a száz éves múltra visszatekintő vasútvonal 6,3 km-es szakaszának föld alá telepítése és a felszín parkosítása volt Tonggjo negyedben, Szöul északi városrészében. A Kjongi vasútvonalat a japánok építették 1905-ben, ám az 1950-es évek elején elhanyagolták. A vasúttársaság és a kerület vezetése között 2007-ben született megállapodás a park létesítéséről, a következő évben már megkezdődtek a felmérések és 2012-ben adták át az első szakaszt, majd 2015-ben és 2016-ban a következő szakaszokat. A park utolsó szakaszának 2016-os megnyitása óta számos étterem, kávézó és bár nyílt a környéken. A park egyes részei tematikusak: a Hongik Egyetem közeli részét, a Central Parkhoz hasonló légköre miatt, Jontral Parknak hívják, népszerű piknikező hely (noha egyáltalán nem kényelmes a műfűvön), a közelben számos helyen lehet kézműves-sört fogyasztani, míg kissé lejjebb vonatkocsizhoz hasonló könyvesboltok találhatóak.

A park szakaszos megnyitása és a telekárak alakulásának követése 2010 és 2015 között, a hosszúkás park vonala mentén egy kilométeres körzetben, száz méterenként vett mintával egyértelműen kimutatta, hogy az ingatlanárak növekedése a szakaszok megnyitását követte, míg annak mértéke a parktól való távolsággal csökkent. A harmadik szakasz megnyitásával egyidőben egy lakópark is épült a Szogang Egyetem közelében, ami azon a szakaszon nagyobb távolságra is megemelte az ingatlanárakat. A park létrehozásának azonban ennél jóval nagyobb körzetben volt hatása az ingatlanfejlesztésekre, így nem csupán a közvetlen közelében fekvő ingatlanok drágulása, hanem a tágabb területre gyakorolt hatását is kimutatták. A szakaszos átadásnak köszönhetően az is megfigyelhető, hogy

a beruházás előrehaladtával annak hatósugara is nőtt. Az első szakasz még csak 500 méteres sugárban befolyásolta közvetlenül az ingatlanárakat, a második és harmadik hatósugara már 700 méter volt (Kwon et al., 2017). A jelenleg is folyamatosan dráguló környék tehát egyértelműen elindult a dzsentrifikáció felé.

Szöul ma már elkötelezetten gyalogosbarát város: a hatvanas évektől egyre több, a felszín fölött épült autópálya és autótút igyekezett Szöul rohamosan növekvő forgalmán enyhíteni, ám az elmúlt években egyre nagyobb területet alakítottak át a fővárosban autóforgalom helyett gyalogos közlekedésre. A négysávos Kvangcsin-ku utat leszűkítették kétsávosra és számtalan autómentes kerületet alakítottak ki városszerte, ezek közé tartozik az imént említett Hongik Egyetem környéke is. Ebbe a folyamatba illeszkedik a Skygarden^[6] is, egy 17 méter magasán a felszín fölött húzódó közösségi tér. A 2015-ben lezárt autópályaszakasz átalakítása parkká kávéházak, kiállítások és egy piac megjelenését eredményezte, de a szabadtéri élet számtalan más apróságot is magával hozott: trambulinok, lábfürdők színesítik a látványt. Több mint kétszáz fa, bokor és virágfajtát ültettek el – összesen 24 ezer példányt –, hogy a parkot igazi látványossággá tegyék (Cervero et al., 2017).

2006-ban biztonsági okok vezettek ahhoz a döntéshez, hogy autóútként semmiképpen sem maradhat meg az építmény, az átalakítási munkálatok 2015 kezdődtek, és az egy kilométer hosszú park, amit a New York-i High Line és párizsi sétányok alapján terveztek, a következő év májusában nyitott meg. A Skygarden Szöul központi vasútállomása fölött húzódik, és a mindössze 40 millió dolláros költségvetésből, két év alatt felépített projekt városépítészeti szempontból kifejezetten sikeresnek mondható; különösen, ha a londoni Garden Bridge sorsával vetjük össze (Moore, 2017), ami a mai napig sem valósul meg.

3. Kép Szöul Központi Állomás felüljáró projekt (Skygarden) a felújítás előtt és után

Picture 3 Before and after the renovation of Seoul Central Station Overpass Project (Skygarden)

Forrás: Seoulló 7017 hivatalos weblap (Hong, 2018)

[6] Hivatalos nevén Seoulló 7017, aminek első tagja a Szöul felé és a Szöul utca jelentésekre utal, a második pedig az autópálya építésének (1970) és a park befejezésének (2017) évéből tevődik össze (Hong, 2018).

A felüljáró-park tervezésekor és kivitelezésénél egyértelműen pozitív hatásokkal számoltak: a gyalogosforgalom növekedése számtalan kiszolgáltató társadalmi csoportnak – nem utolsó sorban a gyermekeknek – jelent biztonságos kikapcsolódást és közlekedést. A növekvő gyalogos forgalom növeli a környéken a gasztronómiai ágazat forgalmát, de a közelben található történelmi városkapu mint turisztikai célpont fejlesztése és a szomszédos vásárlónegyedhez igazodó kiegészítő tevékenységek, a piac, a pláza a szomszédokban, mind kölcsönösen fokozzák majd az üzleti forgalmat. A zöldterület növelése és annak jótékony hatása olyan tényezők voltak, amiket ugyancsak számításba vettek (Hong, 2018; Shafray–Kim, 2017).

Szung Hjo-Szang, Szöul volt főépítésze már az építés során 424 fölöslegessé vált hivatali épület átalakítását tervezte, többek között könyvtárak, színházak, koncerttermek és kávéházak kerülhetnek a helyükre a jövőben, mind a helyi közösség szolgálatában. Mindez alacsony költségvetési tervvel készült, fiatal, innovatív építészekről várva a megoldást. Utódja Jong Csun–Kim pedig követi Szung elképzeléseit (Moore, 2017). Skygarden esetében sokat hivatkoztak annak elődjeként, párjaként Cshonggjecshonra^[7]; kiemelve azt is, hogy a park nem fejlesztés, hanem a történelmi emlékezet felébresztése újjászületés révén; de nem is emlékmű, hanem a közösségi értékek megosztása a szolidaritás megerősítése révén.

A Skygarden még meglehetősen új fejlesztés Szöulban, nem készültek alapos elemzések az érintett terület és a város egészére gyakorolt társadalmi hatásokról. Az azonban már most is látható, hogy az ingatlanárak 20–30%-kal emelkedtek a környéken, s ennek hatása a bérleti díjakra elkerülhetetlen. Ha a bérleti díjak is a magasba szöknek, akkor a szerényebb jövedelmű rétegek kénytelenek lesznek elköltözni, a helyi munkahelyek és a piac sem forrásként, sem termékeik értékesítési helyszínékként nem funkcionál majd továbbé. „A piacra átjuttatni a helyben gyártott ruhákat hatalmas energia és idővesztés, a felüljárón motorbiciklivel csak öt perc volt” – mesélte egy helyi iparos (Jackson, 2017). Ha a fokozatos térvesztéssel a piac maga is bezár, a lokális gazdaság összeomlik. Ezt a költséget senki sem számította a fenti mérleg másik oldalán, s megelőző felmérés sem készült a projekt tervezése során. A média az egyetlen, ami az érintetteket és a kritikus véleményyt is megszólaltatta (Fouser, 2017; Jackson, 2017; Kwong, 2019). Hogy a városvezetés miképpen reagál a terület társadalmi-gazdasági változásaira, az a jövő kérdése.

3. ÖSSZEZÉS

Az esettanulmány célja az volt, hogy három fejlődési típust mutassak be, mindegyiket sajátos dzsentifikációs hatást kiváltó városfejlesztési projektek kapcsán Szöul-

[7] Cshonggjecshon patak a történelmi városközpontban folyik, azonban az évszázadok alatt természetes jellegét elvesztette. Az ötvenes években beburkolták, majd az ezredforduló után felújították és egy mesterséges vízfolyást alakítottak ki a helyén. A felújítás számos kritikát váltott ki, az elemzések elsősorban a történelmi és természeti hűséget vitatták, valamint a dzsentifikáció hatásait elemezték.

ban. Noha a kelet-ázsiai metropolisz társadalmi-gazdasági elemzésekor gyakran szólnak annak sajátos keleti jellegéről, a fent bemutatott példák egyértelmű hasonlóságot mutatnak a nyugati városfejlesztés során nyert tapasztalatokkal. Legyen szó egy nyomornegyed felszámolásáról vagy egy park létesítéséről, az állami vagy önkormányzati beavatkozás, a terület felértékelődésén keresztül, annak társadalmi összetételében is változást indukál. Ugyanez történik akkor is, ha az adott terület jellegén spontán bevándorlási folyamat változtat. Elégséges csupán néhány elszigetelt jelenség is, egy művészcsoporthoz megjelenése, egy-két közösségi tevékenység felbukkanása, ami sajátos imázst kölcsönöz a területnek, és máris vonzóvá válik a módosabb társadalmi rétegek számára is. Az így meginduló népességbeáramlás hasonló eredményeket vált ki, mint a közvetlen beruházásokkal járó városfejlesztés.

Az 1970-es évektől a szöuli városfejlesztés elsősorban a közvetlen ingatlanberuházásokat támogatta, ekkor az egyéni erőfeszítések kaptak állami szubvenciót, ám 1989-ben megjelent az állami lakhatási támogatás is. Ami ugyanakkor mindvégig állandó maradt, az a szigorú és következetes szankcionálás. Mindezek következtében jelentős csoportok szorultak ki az újonnan kiépített lakóterületekről, s kerestek átmeneti (vagy legalábbis annak szánt) megoldásokat, amelyek idővel és más megoldás hiányában tartóssá váltak.

Kujong esetében a két meghatározó tényező az illegális területfoglalás és a terület állandóan napirenden lévő átalakítási terve; ám a mostoha fizikai körülmények és a létbizonytalanság ellenére erős társadalmi tőke jellemzi a területen élő lokális közösséget. Mindez a nyugati nagyvárosok hagyományos^[8] nyomornegyedeinek közösségi szerveződésére emlékeztető társadalmi képződmény, amely mára a szegregációkutatás egyik alapkövét képezi. Itthon a laktanyák elköltözését és magasan pozícionált csoportok megjelenését követően kezdett igazán fejlődni, a növekvő keresletre reagáltak a szolgáltatások és az ingatlanpiac is, ám egyes kisebbségi csoportok körülményeit a városvezetés is támogatta, részben Szöul globális jellegének erősítése céljából. Ezt a jelenséget és a parkosítás (vagy bármely más, a terület fizikai állapotát fejlesztő, annak értékét növelő tevékenység) következtében bekövetkező dzsentrifikációt európai és amerikai példák révén ismerhetjük már (Zukin, 1987; 2010; Gould-Lewis, 2017).

Szöul fent ismertetett példáinak néhány összetevője sajátos jelleget kölcsönöz a máskülönben hagyományos, a 20. században számtalan példán megfigyelt és elemzett dzsentrifikációs folyamatoknak. A városvezetés már nem szabályozókkal, vagy közvetlen beruházásokkal igyekszik a város egyes területeinek fejlesztését elősegíteni, hanem neoliberais gazdaságösztönzőket alkalmaz. Ezt láttuk Kujong esetében. Ha mégis saját beruházásra kerül sor, az már nem csupán a közvetlen gazdasági megtérülést veszi számításba – noha ez Kjonggi esetében meghatározó tényező –, hanem a városfejlesztés általános versenyszempontjait is. Ennek két

[8] Ezalatt a '70-es évektől, a „támogató” kisebbségpolitikát követően kifejlődő hipergettó elötti slumokat értjük.

igen fontos tényezője a globális versenyhelyzet javítása és a – talán legtömörebben így fogalmazható meg – a kreatív osztály bevonása. Richard Florida (2002) kreatív osztály modellje általánosan ismert, ezért erre a koncepcióra hivatkoztam, noha Szöul vezetése a dán Rolf Jensen^[9] „álmom társadalmának” modelljét követi. Mindez nem befolyásolja a városfejlesztés sajátosságainak megértését. Százával nyíltak a helyi könyvtárak, múzeumok, workshopok, kiállítótermek és egyéb közösségi kulturális létesítmények Szöul szerte. A nemrégiben elhunyt Pak polgármester elképzelése egy boldog város volt, melynek gazdasági, jóléti és kulturális összetevői mellett a szuverenitás és a fenntarthatóság is fontos alkotóelemei.

IRODALOMJEGYZÉK

- Appadurai, A. (1996) *Modernity at large: cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Baker, D. (2006) Islam Struggles For A Toehold In Korea. *Harvard Asia Quarterly*, 10, 1, pp. 25-30.
- Becker G (1976) *The Economic Approach to Human Behaviour*. University of Chicago Press, Chicago.
- Bell, K. (2014) *Achieving Environmental Justice: A Cross-National Analysis*. Policy Press, Bristol.
- British Columbia Round Table on the Environment and the Economy (BCRTEE) (1993) *Strategic Directions for Community Sustainability*. Crown Publications, Victoria.
- Britton, E. (ed.) (2012) *The Life and Death of Urban Highways*. Institute for Transportation & Development Policy and EMBARQ, New York & Washington.
- Brooks, R. O. (1974) *New towns and communal values*. Praeger, New York.
- Burgess, R.-Carmona, M.-Kolstee, T. (eds.) (1997) *The challenge of sustainable cities*. Zed Books, London.
- Castells, M. (1983) *The City and the Grassroots*. Edward Arnold, London.
- Cervero, R. (2010) Urban Reclamation and Regeneration in Seoul, South Korea. In: Ascher, W.-Krupp, C. (eds.) *Physical Infrastructure Development: Balancing the Growth, Equity and Environmental Imperatives*. Palgrave Macmillan, New York. pp. 187-202.
- Cervero, R.-Guerra, E.-Al, S. (2017) *Beyond Mobility. Planning Cities for People and Places*. Island Press, Washington.
- Cervero, R.-Kang, C-D. (2011) Bus Rapid Transit Impacts on Land Uses and Land Values in Seoul, Korea. *Transport Policy*, 18, 1, pp. 102-116.
- Choe, S-C. (2005) The impacts of globalization on the urban spatial-economic system in Korea. In: Richardson, H. W.-Bae, Ch. (eds.) *Globalization and Urban Development*. Springer, Berlin. pp. 59-78.
- Choguill, C. L. (1996) Toward sustainability of human settlements. *Habitat International*, 20, 3, pp. v-viii. [https://doi.org/10.1016/0197-3975\(96\)81830-3](https://doi.org/10.1016/0197-3975(96)81830-3)

[9] Jensen a The Copenhagen Institute for Future Studies korábbi igazgatója, a Dream Company alapítója és több mint száz nagy nemzetközi vállalat és kormányzat tanácsadója, 1999-ben fogalmazta meg modelljét az információs társadalmat követő szakaszról (Jensen, 1999).

- Coleman, J. S. (1988) Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology*, 94, 1, pp. 95-120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Csanádi G.-Cszimady A.-Kőszeghy L.-Tomay K. (2006) Belső Erzsébetvárosi rehabilitáció. *Tér és Társadalom*, 20, 1, 73-92.
- Cso, M-R. (조명래) (2011) 문화적 도시재생과 공공성의 회복 한국적 도시재생에 관한 비판적 성찰 (Kulturális városi regeneráció és a nyilvánosság helyreállítása: kritikai gondolatok a városrehabilitáció koreai gyakorlatáról). *공간과사회* 2011년 제21권 3호 (*Tér és Társadalom*), 21, 3, 39-65.
- Egedy T. (2007) *Városrehabilitáció és társadalom*. MTA FKI, Budapest.
- Florida, R. (2002) *The rise of the creative class*. Basic Books, New York.
- Fouser, R. (2017) Making neighborhoods in Seoul more walkable. *The Korea Herald*, Jun 6 2017 <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20170605000708> Letöltve: 2020. 03. 22.
- Garreau, J. (1991) *Edge City: Life on the New Frontier*. Anchor Books, New York.
- Glassman, J. (2007) Recovering from crisis: the case of Thailand's spatial fix. *Economic Geography*, 83, pp. 349-370. DOI: 10.1111/j.1944-8287.2007.tb00378.x
- Gould, K. A.-Lewis, T. L. (2017) *Green Gentrification: Urban Sustainability and the Struggle for Environmental Justice*. Routledge, New York.
- Ha, S-K.-Lee, S-W. (2001) IMF and the crisis of the marginalized urban sector in Korea. *Journal of Contemporary Asia*, 31, 2, pp. 196-213. <https://doi.org/10.1080/00472330180000121>
- Ha, S-K. (2001) Developing a community-based to urban redevelopment. *GeoJournal*, 53, 1, pp. 39-45. <https://doi.org/10.1023/A:1015845907795>
- Ha, S-K. (2002) Urban Redevelopment and Community Regeneration in Seoul. *European Spatial Research and Policy*, 9, 1, pp. 77-90.
- Ha, S-K. (2004) New shantytowns and the urban marginalized in Seoul Metropolitan Region. *Habitat International*, 28, 1, pp. 123-141. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(03\)00035-3](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(03)00035-3)
- Ha, S-K. (2007) Housing regeneration and building sustainable low-income communities in Korea. *Habitat International*, 31, 1, pp. 116-129. <https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2006.08.002>
- Hackworth, J. (2002) Post-Recession Gentrification in New York City. *Urban Affairs Review*, 37, 6, pp. 815-843. <https://doi.org/10.1177/107874037006003>
- Harris, N.-Hooper, A.-Bishop, K. D. (2002) Constructing the Practice of "Spatial Planning": A National Spatial Planning Framework for Wales. *Environment and Planning C: Government and Policy*, 20, 4, pp. 555-572.
- Healey, P. (1997) The Revival of Strategic Spatial Planning in Europe. In: Healey, P.-Khakee, A.-Motte, A.-Needham, B. (eds.): *Making Strategic Spatial Plans: Innovation in Europe*. UCL Press, London. pp. 3-19.
- Hill, R. C.-Kim, J. W. (2000) Global cities and developmental states: New York, Tokyo and Seoul. *Urban Studies*, 37, 12, pp. 2167-2195. <https://doi.org/10.1080/00420980020002760>
- Hillery, G. (1968) *Communal Organizations*. Chicago University Press, Chicago.
- Hong, Y. (2018) Actual condition of Seoulo 7017 overpass regeneration project based on field surveys. *Frontiers of Architectural Research*, 7, 3, pp. 415-423. <https://doi.org/10.1016/j.foar.2018.06.007>

- Jackson, B. (2017) Seoulló 7017: Urban Asset or Vanity Project? *Korea Exposé*, May 20, 2017 <https://www.koreaexpose.com/seoulló-urban-asset-vañity-project/> Letöltve: 2020. 03. 22.
- Jang, M.-Kang, C-D. (2016) The Effects of Urban Greenways on the Geography of Office Sectors and Employment Density in Seoul, Korea. *Urban Studies*, 53, 5, pp. 1022-1041.
- Jensen, R. (1999) *The Dream Society: How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business*. McGraw-Hill Education, New York.
- Jeong, A. (2019) The End of Small-Town America, in the Heart of Seoul. *The Wall Street Journal*, Sept. 3, 2019 <https://www.wsj.com/articles/the-end-of-small-town-america-in-the-heart-of-seoul-11567503006> Letöltve: 2020. 03. 20.
- Johnson, C. (1982) MITI and the Japanese Miracle. *Stanford University Press, Stanford*.
- Kang, C-D.-Cervero, R. (2009) From Elevated Freeway to Urban Greenway: Land Value Impacts of Seoul, Korea's CGC Project. *Urban Studies*, 46, 13, pp. 2771-2794.
- Kim, D-S. (2020) *Yongsan Garrison apartment complex to open to public in April*. The Korea Herald, Mar 25, 2020 <http://m.koreaherald.com/view.php?ud=20200325000625> Letöltve: 2020. 03. 26.
- Kim, J. Y. (2016) Cultural entrepreneurs and urban regeneration in Itaewon, Seoul. *Cities*, 56, 2, pp. 132-140. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.11.021>
- Kim, V. (2015) This isn't Gangnamstyle: 3 rising Seoul neighborhoods. *CNN*, 8 September 2015 <http://edition.cnn.com/2015/09/07/travel/seoul-trendy-neighborhoods> Letöltve: 2020. 03. 19.
- Krueger, R. J.-Gibbs, D. (2007) *The Sustainable Development Paradox*. Guilford, NewYork.
- Kwon, Y.-Joo, S.-Han, S.-Park, C (2017) Mapping the Distribution Pattern of Gentrification near Urban Parks in the Case of Gyeongui Line Forest Park, Seoul, Korea. *Sustainability*, 9, 2, pp. 231-948. <https://doi.org/10.3390/su9020231>
- Kwong, K. M. K. (2019) 土紳化令城市景觀活起來 – Seoulló 7017 (A dzsentifikáció életre kelti a tájat). *Medium*, Jul 9, 2019 <https://medium.com/@JCMaDSocialLab/土紳化令城市景觀活起來-seoulló-7017-d89751b6c680> Letöltve: 2020. 03. 22.
- Lee, C-M.-Lee, J-H.-Yim, C-H. (2003) A revenue-sharing model of residential redevelopment projects: the case of the Hapdong redevelopment scheme in Seoul. *Urban Studies*, 40, 1, pp. 2223-2237. <https://doi.org/10.1080/0042098032000123268>
- Lees, L.-Slater, T.-Wyly, E. K. (eds.) (2010) *The Gentrification Reader*. Routledge, London.
- Loughran, K. (2014) Parks for Profit: The High Line, Growth Machines, and the Uneven Development of Urban Public Spaces. *City Community*, 13, 1, 49-68. <https://doi.org/10.1111/cico.12050>
- Marcotullio, P. J. (2001) Asian urban sustainability in the era of globalization. *Habitat International*, 25, 4, pp. 577-598. [https://doi.org/10.1016/S0197-3975\(01\)00025-X](https://doi.org/10.1016/S0197-3975(01)00025-X)
- Mele, C. (2000) *Selling the Lower East Side: Real Estate, Culture and Resistance in New York City*. University of Minneapolis Press, Minneapolis.
- Molotch, H. (1976) The City as Growth Machine: Toward a Political Economy of Place. *American Journal of Sociology*, 82, 2, pp. 309-332. DOI: 10.1002/9780470752814.ch2
- Moore, R. (2017) A garden bridge that works: how Seoul succeeded where London failed. *The Guardian*, Fri 19 Mar 2017 <https://www.theguardian.com/cities/2017/may/19/seoul-skygarden-south-korea-london-garden-bridge> Letöltve: 2020. 03. 21.

- Nagy Z. (2009) Kocziszky György Területfejlesztés módszertana. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, 6, 2, 152-153.
- Ock, H-j. (2015) Itaewon where Korea meets the Islamic world. *Korea Herald*, 27 April 2015 <http://www.koreaherald.com/view.php?ud=20150427000474> Letöltve: 2020. 03. 19.
- OECD (2017) *Urban Transport Governance and Inclusive Development in Korea*. OECD Publishing, Paris.
- Oh, J-E. (2017) Immigrant Enclaves in Seoul: A future as intercultural hubs or isolated ghettos? *IOM MRTC Issue Brief*, 2017-08.
- Pálné Kovács I. (2008) Az új várospolitika kormányzási filozófiája. *Tér és Társadalom*, 22, 1, 45-57.
- Pamuk, A. (2005) Gentrification. In: Caves, R. W. (ed.): *Encyclopedia of the City*. Routledge, London. pp. 296-298.
- Park, Ch-k. (2019) As US troops leave Seoul, a peek inside Korea's Yongsan military base. *This Week in Asia*, 9 Nov 2019 <https://www.scmp.com/week-asia/politics/article/3036879/us-troops-leave-seoul-peek-inside-koreas-yongsan-military-base> Letöltve: 2020. 03. 20.
- Park, J-M. (2015) Go inside the last surviving slum of Seoul's glitzy Gangnam district before South Korea demolishes it. 4 May 2015 *Business Insider*. <https://www.businessinsider.com/r-gangnam-style-south-korea-set-to-demolish-slum-in-shadows-of-seoul-glitz-2015-5> Letöltve 2020. 03. 19.
- Perger, É. (2006) Területfejlesztés. In: Szigeti E. (szerk.) *Terület-és településfejlesztési ismeretek*. Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest. 7-78.
- Pike, A. (2007) Wither regional studies?, *Regional Studies*, 41, pp. 1143-1148. <https://doi.org/10.1080/00343400701675587>
- Pike, A.-Rodriguez-Pose, A.-Tomaney, J. (2006) *Local and Regional Development*. Routledge, London.
- Pike, A.-Rodriguez-Pose, A.-Tomaney, J. (2007) What kind of local and regional development and for whom?, *Regional Studies*, 41, pp. 1253-1269. <https://doi.org/10.1080/00343400701543355>
- Rechnitzer J.-Smahó M. (2011) *Területi politika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Salmon, A. (2012). Former red-light district and foreign ghetto draws hip crowds. 8 October 2012 *The Wall Street Journal*, <http://blogs.wsj.com/korearealtime/2012/10/08/itaewon-style> Letöltve: 2020. 03. 19.
- Shafray, E.-Kim, S. (2017) A Study of Walkable Spaces with Natural Elements for Urban Regeneration: A Focus on Cases in Seoul, South Korea. *Sustainability*, 9, 4, pp. 587-607. <https://doi.org/10.3390/su9040587>
- Smith, N. (2002) New globalism, new urbanism: gentrification as global urban strategy. *Antipode*, 34, 3, pp. 427-450. <https://doi.org/10.1111/1467-8330.00249>
- Stiglitz, J. E.-Yusuf, S. (eds.) (2001) *Rethinking the East Asian Miracle*. Oxford University Press, New York.
- Szong, T-J. (송도영) (송도영) (2001) *Cshonggyecshon szerszámpipar-hálózatának kialakulása*. (청계천 공구상가의 형성과 일상적 관계망). Kutatási sorozat 12. 연구총서12. Szöul Intézet, Szöul. (서울학연구소).
- Tajima, K (2003) New estimates of the demand for urban green space: Implications for valuing the environmental benefits of Boston's big dig project. *Journal of Urban Affairs*, 25, 5, pp. 641-655. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.2003.00006.x>

- Tewdwr-Jones, M. (2004) Spatial Planning: Principles, Practices and Cultures. *Journal of Planning and Environment Law*, 5, pp. 560-569.
- Thomas, J. M.-Hwang, H-Y. (2002) *Social equity in redevelopment and housing*. *Journal of Planning Education and Research*, 23, 1, pp. 8-23. <https://doi.org/10.1177/0739456X03257257>
- Wellman, B.-Leighton, B. (1979) Networks, Neighborhoods, and Communities: Approaches to the Study of the Community Question. *Urban Affairs Review*, 14, 3, pp. 363-390.
- Williamson, L. (2012) South Korean shanty town on sought-after real estate. 22 March 2012, *BBC News*. <https://www.bbc.com/news/world-asia-17456032> Letöltve: 2020. 03. 19.
- Yeung, H. W. (2009) Regional Development and the Competitive Dynamics of Global Production Networks: An East Asian Perspective, *Regional Studies*, 43, 3, pp. 325-351. DOI: 10.1080/00343400902777059
- Zukin, S. (1987) Gentrification: Culture and Capital in the Urban Core. *Annual Review of Sociology*, 13, 1, pp. 129-147. <https://doi.org/10.1146/annurev.so.13.080187.001021>
- Zukin, S. (2010) *Naked City: The Death and Life of Authentic Urban Places*. Oxford University Press, New York.

INTERNETES OLDALAK:

- Országos mutatók: a lakosság koncentrációja a nagyvárosi területeken (나라지표:수도권 인구 집중 현황) http://www.index.go.kr/potal/main/EachDtlPageDetail.do?idx_cd=2729 Letöltve: 2020. 02. 21.
- Visitseoul: *Jang Jin Woo Restaurant*. http://english.visitseoul.net/attractions/Jang-Jin-Woo-Restaurant_/20242 Letöltve: 2020. 03. 20.